

Концепт одвраћања одбијањем непријатеља

ТОТАЛНА ОДБРАНА

Тотална одбрана као одвраћање постиже се свеобухватном спремношћу читавог друштва и одлучношћу да се одупре војној агресији и другим безбедносним изазовима. Као одговор на све турбулентније геополитичке околности, неколико држава вратило се концепту тоталне одбране као моделу за јачање националне безбедности. Један од најочигледнијих показатеља предузетих корака за спровођење тоталне одбране јесте поновно увођење војног рока у Литванији и Шведској.

Пише Бранислав МИЛОСАВЉЕВИЋ

Најцитиранији светски ратни теоретичар Фон Клаузевиц сматра да је једини начин вођења борбе тотални рат, а у својим разматрањима залаже се за концепт наоружаног народа. Његово поимање рата дошло је до изражаја у Другом светском рату, када се заиста и водио тотални рат, а тотална одбрана била једини начин за супротстављање нацистичкој Немачкој. Тотална одбрана као концепт имала је своју експанзију у 20. веку као адекватан одговор појединих држава од претњи већих и јачих војних сила. Заснована је на идеји да се потенцијални непријатељ може одвратити слањем јасне поруке да ће сви сегменти друштва бити укључени у пружање отпора, чинећи на тај начин потенцијалну агресију скупом и са много жртава.

У прошлости као и данас државе су спроводиле тоталну одбрану са основним циљем да одврате непријатеља. Зато се тотална одбрана као стратегија одвраћања најчешће описује као концепт одвраћања одбијањем, при чему се не искључује и могућност одвраћања казном (кажњавањем). Тако је на пример Швајцарска развијала „способност избегавања рата комбинацијом одговарајуће војне припремљености, поверења јавности и подршке активној војној одбрани и заштити цивилног становништва”. Исто тако, у бившој Југославији целокупан одбрамбени концепт примењен је као инструмент одвраћања, који се заснивао на идеји да ће се целокупно друштво одупрети потенцијалном агресору. Укупни одбрамбени концепт у Сингапуру је операционализација стратегије одвраћања у три повезане етапе у развоју одвраћање прве генерације и означен је метафором „отровни шампи”, што је за потенцијалног агресора значило велике трошкове; стратегија друге генерације представљала је прелазак са одбрамбеног одвраћања на активнији приступ омогућавајући Сингапуру да први зада удар и успостави линију фронта на територији непријатеља, а стратегија треће генерације је политика „делфина”, која се појавила као реакција на растуће неконвенционалне претње попут тероризма и пиратерије које су захтевале већу флексибилност, маневар и прилагодљивост. У историји израелског концепта одвраћања један од елемената био

Специфичност тоталне одбране је у приступу целокупног друштва, другим речима у великој мери стратегија одвраћања укључује цивилне аспекте нарочито невојних изазова, ризика и претњи

је „масовна одмазда” против терористичких организација и употреба оружја за масовно уништавање. То упућује на закључак да тотална одбрана може подразумевати различите врсте одвраћања, у зависности од конкретне ситуације, војне способности и стратегије националне безбедности. С тим у вези, специфичност тоталне одбране је у приступу целокупног друштва, другим речима у великој мери стратегија одвраћања укључује цивилне аспекте нарочито невојних изазова, ризика и претњи.

Поред тога, треба напоменути да је идеја друштвене отпорности као интегралног елемента одвраћања уграђена у „опредељење за јачање отпорности” усвојена током самита НАТО-а у Варшави: „отпорност је суштинска основа за кредибилно одвраћање >

и одбрану и ефикасно испуњавање основних задатака Алијансе”. При томе је НАТО дефинисао седам основних захтева за националном отпорношћу који се односе на владину функционалност, енергију, кретање људи, ресурсе хране и воде, способност суочавања са масовним жртвама, системе цивилне комуникације и транспортне системе. НАТО приступ „успоставља отпорност као основу за ефикасно одвраћање одбијањем”, представља „боље интегрисани, преклапајући се, сувишни, свеобухватни и опет флексибилни облик одбране”, који је способан „да убеди потенцијалног противника да његов напад неће успети”. Евидентно је да ће отпорност кроз цивилну припремљеност променити парадигму одвраћања, јер се „подстицањем приступа бе-

Служење обавезног војног рока је најистакнутији елемент тоталне одбране присутан у Швајцарској, Израелу, Сингапуру, Финској, Шведској, Литванији... и многим другим државама

збедност целог друштва”, дељењем високог нивоа отпорности унутар и изван територије НАТО-а, сматра будућношћу одвраћања и одбране. С тим у вези најважнији задаци политике отпорности НАТО-а су: процена националних рањивости; успостављање свеобухватне кохерентне политике, укључујући физички домен и информације и образовање; развијање и прилагођавање законодавства; способност партнерства са цивилним и (или) приватним сектором; прегледати, модернизовати и ажурирати планске документе; за повезивање и повезивање са другим организацијама. Тотална одбрана као одвраћање постиже се свеобухватном спремношћу читавог друштва и одлучношћу да се одупре војној агресији и другим безбедносним изазовима.

МОДЕЛ КОМЕ СЕ ВРАЋАЈУ МНОГЕ ДРЖАВЕ

Евидентно је да је концепт тоталне одбране био непосредно повезан са цивилном заштитом и приправностима за ванредне ситуације, при чему се полазило од става да се ограничени ресурси друштва морају што ефикасније користити. Након хладног рата концепт је изгубио на значају, али су промењене геополитичке околности у другој деценији 21. века утицале на обнављање интересовања и имплементирање концепта тоталне одбране у систем националне одбране многих држава. Актуелни примери указују на сталан процес унапређења тоталне одбране с циљем постизања максималног одбрамбеног утицаја. И поред тога стално је присутно преиспитивање које критичне одбрамбене активности треба да предузимају оружане снаге, а за које цивилни актери (цивилна одбрана) треба да буду одговорни, као и стална дилема како организовати тоталну одбрану да би се постигао најбољи могући одбрамбени ефекат.

Као одговор на све турбулентније геополитичке околности, неколико држава вратило се концепту тоталне одбране као моделу за јачање националне безбедности. Један од најочигледнијих показатеља предузетих корака за спровођење тоталне одбране јесте поновно увођење војног рока у Литванији и Шведској. Шведска комисија за одбрану је 2017. године објавила извештај који је формулисао опредељење за развој и формирање концепта тоталне одбране како

би се спремно дочекао оружани напад на Шведску, укључујући оружане активности на шведској територији. У случају Шведске, ово је углавном повратак на тоталну одбрану, јер, како се признаје у документу, „дуго година није било систематског планирања или припреме за одлуку о повишеном стању приправности или ратним условима”. Тотална одбрана Шведске дефинише се као припрема и планирање потребне одбране за припрему земље за рат, која се састоји од војне одбране и цивилне одбране. Парламент, Влада, владине службе, локалне самоуправе, приватна предузећа, добровољне одбрамбене организације, као и појединци су део тоталне одбране.

Евидентно је да је рат у Украјини у великој мери утицао на одбрамбену политику наведених држава, укључујући и опредељење да се тотална одбрана користи као средство за побољшање способности самоодбране. Један од предузетих корака био је развој снага територијалне одбране. Анализирајући примену концепта тоталне одбране у балтичким државама, апострофирају се четири препоруке: едукација грађана о питањима националне безбедности како би се повећала свест о одбрани и безбедности у широј јавности, конкретни напори у подручју образовања у вези са активностима у периодима кризе или рата, унапређење међуагенцијске сарадње између министарстава одбране и унутрашњих послова, оружаних снага, невладиних организација и шире јавности и реализација мултиинституционалних вежби одбране и отпорности.

ВОЈНА ОДБРАНА

Служење обавезног војног рока је најистакнутији елемент тоталне одбране и присутно је у свим случајевима који се у пракси сматрају посебним (Швајцарска, Израел, Сингапур, Финска и други). Обавезни војни рок има своју историјску основу, с обзиром на то да се концепт тоталне одбране појавио као одвраћајући фактор од већих и јачих држава, које поред осталог имају и израженији демографски потенцијал. Због тога је и први предуслов за мање државе у одупирању потенцијалној агесији, мобилизација што већег дела друштва како би надокнадила своју неравноправност у односу на агресора. Обавезно служење војног рока представљало је главни инструмент који је омогућавао мобилизацију великог дела станов-

Обавезни војни рок има своју историјску основу, с обзиром на то да се концепт тоталне одбране појавио као одвраћајући фактор од већих и јачих држава, које поред осталог имају и израженији демографски потенцијал

ништва које је било војно обучено. Швајцарски устав укључује два донекле контрадикторна принципа, обавезно служење војног рока и забрану регуларне војске, што је довело до развоја народне војске која је „нестална снага заснована на мобилизацији”. То је изузетан одбрамбени модел, који добро карактерише популарна швајцарска изрека: „Швајцарска нема војску, она је војска”. Швајцарска има јединствени концепт грађанина-војника, који интегрише права демократског учешћа уз обавезу поделе једнаког терета одбране.

Швајцарски модел коришћен је као пример за успостављање оружаних снага Израела. Развијен систем резервног састава даје могућност Израелу да мобилише пуну бројчану снагу војске у року од 48 сати. Поред

тога, израелски војници су боље обучени и мотивисанији од својих противника, а пажљиви одабир и обука официјерског кадра и усвајање начина ратовања у оперативном и тактичком нивоу омогућава тој земљи да максимизује своју предност у људству. Развој израелског одбрамбеног концепта одређен је несразмером становништва са околним арапским државама, будући да је још од 1948. године јеврејско становништво Израела чинило само 600.000–650.000 људи. Да би се превазишао овај недостатак, развијен је јединствен систем мобилизације људства који се састојао од три елемента: професионалне војске, војне обавезе и резервних снага.

Развој обавезног служења војног рока у Финској одређивали су историјски и културни фактори, а један од кључних разлога био је успех финских одбрамбених снага током Другог светског рата, када су успеле да зауставе напад Совјетског Савеза и заштите суверенитет државе. Финска није следила пример многих европских држава које су напустиле обавезно служење војног рока након завршетка хладног рата. Разлог наведеном треба тражити и у чињеници да је подршка задржавању опште војне обавезе била висока, а тренутно је Финска способна да мобилише највеће резерве у региону. Поучена искуствима из украјинског сукоба, та држава је извршила промене у својој војној одбрани ради обезбеђења брже мобилизације, унапређења синергије војске, полиције и граничне службе и модернизације војну опрему.

Као закључак се намеће да је обавезно служење војног рока саставни део концепта тоталне одбране. С друге стране, променљива природа ратовања, све софистицираније технологије, доводе и до нових облика друштвеног учешћа у систему одбране. Чињеница је и да, осим Израела, ниједан од модела тоталне одбране није проверен у ратним условима током последњих деценија.

Анализу тренутних изазова у војној димензији треба размотрити и из руске перспективе, јер се повратак концепта тоталне одбране на Западу у великој мери обновио због потребе „одвраћања Русије”. Разумевање руске војне мисли и стварни развој њених оружаних снага предуслов је за правилну припрему, примену и даљи развој концепта тоталне одбране. Карактеристичне особености и одлике савремених војних

ВОЈНА ДИМЕНЗИЈА ТОТАЛНЕ ОДБРАНЕ

Војна одбрана

- обавезно служење војног рока или други облици друштвеног учешћа у одбрани,
- комбинација конвенционалног и неконвенционалног ратовања,
- интеграција војних и невојних средстава,
- технолошки развој наоружања и
- брза мобилизација

**„У данашње време
цела нација је војска,
цео Израел је фронт,
а свако од нас, ма где
био и у свако доба,
дужан је да себе
сматра одговорним
за одбрану
Израела” – порука је
израелског премијера
Левија Ешкола
након избијања
шестодневног рата
1967. године**

**Швајцарска има
јединствени концепт
грађанина-војника,
који интегрише права
демократског учешћа
уз обавезу поделе
једнаког терета
одбране: „Швајцарска
нема војску, она је
војска”**

сукоба подробно описане су у Руској војној доктрини. При томе руско разумевање савремених војних сукоба указује на намере да се комбинује конвенционално и неконвенционално ратовање, интегрисање војних и невојних средстава, уз нагласак на технолошки напредак наоружања и унапређену борбену готовост и мобилност снага, што представља други елемент, поред обавезног служења војног рока, у војној димензији концепта тоталне одбране. Међутим, наведени елементи могу се идентификовати не само у Русији већ и у другим случајевима примене концепта тоталне одбране, како кроз историју тако и у актуелном тренутку. Све је теже повући границу између конвенционалног и неконвенционалног ратовања у 21. веку. Ипак, комбинација конвенционалног и неконвенционалног ратовања дефинише се као други елемент војне димензије укупног одбрамбеног концепта, јер подразумева начин размишљања о коришћењу свих могућих мера за одбрану сопствене државе. Државе које су имплементирале тоталну одбрану користе разне одбрамбене стратегије адекватне за различите сукобе (конвенционални или неконвенционални рат или њихова комбинација). И поред различитости, заједничко је да свака држава има стратешку визију како ће на најефикаснији начин користити расположиве ресурсе у случају војног напада, које су способности потребне за спровођење дефинисаних стратегија, укључујући и начин развоја потребних способности.

С обзиром на специфичност своје стратегије националне безбедности и оружаних снага, Швајцарска је развила неконвенционалан приступ одбрани државе. При томе се посебно издвајају три елемента швајцарског свеобухватног отпора: „порицање” инфраструктуре (у случају напада значајни инфраструктурни објекти у пограничном подручју уништавају се да би се добило неопходно време за мобилизацију), неконвен-

ционалне војне операције (герилско ратовање воде мале и децентрализоване јединице) и цивилни отпор (обавештајна и логистичка подршка, пасивни отпор, документовање злочина, припрема и ширење пропаганде). Овај приступ је замишљен као стратегија „свеприсутности, стављања освајача у окружење и контранапад”, која предвиђа свеобухватан отпор окупацији. Међутим, ово је донекле застарела перспектива, јер се безбедносно окружење променило и сходно томе се мења и швајцарски приступ безбедности. После 1989. године швајцарски концепт „опште одбране” (*Gesamtverteidigung*) еволуирао је у концепт „безбедносне политике” (*Sicherheitspolitik*). У периоду после хладног рата оружане снаге Швајцарске постале су активније у промоцији мира у међународном контексту тако што су учествовале у мултинационалним операцијама подршке миру. Као одговор на промене у безбедносном окружењу, Швајцарска је спровела две војне реформе, које су смањиле величину оружаних снага у погледу особља и материјалних ресурса.

Случај доктрине тоталне одбране у бившој Југославији даје пример употребе комбинованих конвенционалних и неконвенционалних метода ратовања. Основни концепт била је „кратка конвенционална одбрана од освајачких снага праћена продуженим герилским ратом”. Тотална одбрана у Југославији темељила се на три стуба: Југословенска народна армија, снаге територијалне одбране и снаге цивилне одбране. У случају војног напада, улога Југословенске народне армије била је да обезбеди време за потпуну мобилизацију одлагањем продора непријатеља употребом фронталне тактике. Након тога конвенционалне снаге прелазе у партизанске јединице и укључују се у герилски рат. Када непријатељ буде ослабљен, партизанске јединице трансформишу се у веће војне формације. Остало је непознато да ли би таква стратегија била ефикасна у борби против спољног агресора, али је евидентно да је двострука природа оружаних снага са недостатком јединственог командовања снагама територијалне одбране била један од фактора који је утицао на исход грађанских ратова деведесетих година.

Савремене особености војних сукоба захтевају не само комбинацију конвенционалних и неконвенционалних одбрамбених стратегија већ и још свеобухватнији

„Победа над непријатељем у пракси може бити замењена са два друга основа за постизање мира, први је невероватност победе, а други су његови неприхватљиви трошкови” – пише „О рату” Карл Фон Клаузевиц

приступ. То је зато што се војна и невојна средства користе на све интегрисанији начин, сада дефинисан као трећи елемент у војној димензији укупне одбране. На пример, у променљивом безбедносном окружењу израелске одбрамбене снаге више су изложене асиметричним и неконвенционалним претњама. *Арајско њролеће* било је један од фактора који је приморао Израел да преиспита свој одбрамбени концепт, јер су се многе арапске државе претвориле у нефункционалне државе и тако створиле нову врсту претњи.

Због тога су присутна и мишљења да израелска стратегија националне безбедности треба да буде усредсређена на шест области: дипломатију, информације, војску, економију, законску регулативу и уну- ➤

трашњи фронт – што уједно представља и начин размишљања који превазилази границе војне стратегије и тактике и заузима свеобухватан поглед на одбрану државе. То је такође очигледно и у финском приступу безбедности. Након хладног рата фински целокупни одбрамбени концепт трансформисан је у тоталну одбрану са фокусом на укључивање читавог друштва и координирано коришћење свих главних ресурса неопходних за одржавање функционалности друштва у различитим околностима. Финска је 2006. године усвојила Стратегију за обезбеђење виталног функционисања друштва, дефинишући седам области које чине темеље оперативног модела безбедности: управљање државном активношћу, међународна активност,

национална војна одбрана, унутрашња безбедност, функционисање економије и инфраструктура, сигурност прихода, способност становништва да функционише и резистентност на психолошку кризу. За развој ових области одговорна су одговарајућа министарства, док кабинет премијера координира процесом у целини. То се може сматрати ефикасним моделом с обзиром на то да се свако министарство може усредсредити на своју основну надлежност, али да уз сарадњу остварује и свеобухватну одбрану државе.

Технолошки напредак наоружања који је формулисан као четврти елемент војне димензије такође је био историјски важан део тоталне одбране, а посебно у 21. веку. Зато је оправдан и сасвим логичан став да је одбрана сопствене територије уједно и захтев за најадекватнијим оружјем и опремом. Неодговарајуће наоружање за додељене мисије, уз остале аспекте, једнако штети борбеној моћи и одвраћајућој улози територијалних одбрамбених снага. Зато је технолошки напредак пресудан да би укупна одбрана била ефикасна.

Технолошка супериорност један је од темеља одбрамбене политике Сингапура, јер технолошки развој војне опреме може надокнадити недостатак довољне војне моћи. Наиме, ограничења у људству увек постоје, али се могу смањити употребом савремених технологија. Због тога би зависност требало да буде више од нових технологија него од људских ресурса. С тим у вези су и предвиђања да ће ратове у 21. веку одредити наука и технологија, које треба користити као мултипликатор војне силе.

Сингапур је развио стратегију набавке комбиновањем страних „готових“ производа са развојем локалне одбрамбене индустрије која одговара величини те државе. Слично томе, један од основних принципа израелске националне одбрамбене стратегије јесте „квалитет наспрам квантитета“, што укључује боље припремљен и мотивисан активни и резервни састав и технолошку надмоћност која се постиже употребом најразвијенијих војних технологија. Оно што је допринело напретку Израела у војним технологијама јесу значајна улагања у истраживање и развој, а трајно ратно стање приморава га да буде креативан и иновативан с циљем опстанка.¹

